

TÜRKÇE SÖZLÜK ÜZERİNE...

Nezhat GÖZAYDIN

Bir dilin bütün söz varlığını gerek tarihî yönden, gerek güncellik açısından belirlemek, hayli uzun zaman alan ve ancak uzmanların yapabileceği bir iştir. Bu görevde yer alacak kişilerin sözlükçülük alanında öğretimden geçmiş olması, yeterli görgü ve deneyime sahip bulunması, işin kolayca yapılmasını sağlar. Ancak ne kadar gayret gösterilirse gösterilsin, yıllarını zengin birikimini bilinçli bir şekilde bu yolda harcamış olan aziz hocam Prof. Dr. Hasan Eren'in toplantılarımızda sık sık vurguladığı; “sözlükler bir un çuvalına benzer, vurdukça tozar. *Türkçe Sözlük*'ü her okuyuşumda yeni yeni bilgilerle karşılaşırım veya maddelerin eksikliğini, yanlışlığını görürüm” sözleri, sözlük yapısının her zaman değiştiğini veya değişmesi gerektiğini ortaya koyar.

Son zamanlarda *Türkçe Sözlük* (TDK Yayını, Ankara 2011, 11. basım) ile ilgili bazı kişilerin açmaya çalıştıkları tartışmalar, kamuoyunda, basında, TV kanallarında bir hayli ses getirdi. Ancak bu zor işin aslını esasını bilenler doğru yolu göstermekten de geri durmadılar.¹

Her zaman elimizin altında bulunan *Türkçe Sözlük*'te madde başı olarak verilen sözler ile bunların anlamlarına dair açıklamaların daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla yazarlarımızdan, şairlerimizden seçilen örnek cümlelerin aktarılması, eskiden beri benimsenmiş bir yoldur. Türkçemizin bütün söz varlığının tam olarak belirlenip bir büyük sözlük içinde toplanması, yazar ve şairlerimizin eserlerinde kullandığı bütün sözlerin gerçek ve mecaz anlamlarıyla kendi özel sözlüklerinin hazırlanması sonunda, ancak gerçekleştirilebilir. Ne yazık ki, bu tür zaman, emek ve para isteyen çalışmalar çok satan eserler arasında olmadığından kamuoyunda rağbet görmez, hatta böyle bir kitapla ilgilenilmez bile... Bu tür yazar sözlüklerinin yanı sıra, halk ağzındaki sözler, deyimler, teklifsiz ve kaba kullanımlar ile argo sözlerin, bilim dallarının terimlerinin

¹ Tartışmalarda öne çıkan yorumlar için bk. Murat Bardakçı, *Haber Türk* gazetesi, 13 Mart 2015 tarihli köşe yazısı ile “Sözlüğe yazılan şey atılmaz” başlıklı, Aykut Yılmaz imzalı, TDK Başkanı Prof. Dr. Mustafa Kaçalın'ın gerekçelerini belirten haber yazısı, *Haber Türk* gazetesi, 10 Nisan 2015 Cuma, s. 15.

varlığı, o dilin söz varlığını, sözlüğünü oluşturur. Tarihî sözlüklerin yapılması ise tamamen ayrı bir tarama çalışması gerektirir ve geçmiş yüzyıllarda yazılan kitapların uzmanlarca fişlenmesi sonunda hazırlanabilir.

Sözlük çalışmaları yolunda -Alanya Lisesinde 1963 yılında başlayan gözlem ve derleme çalışmalarına bakarak- elli yılı aşan gözlem, deneyim, derleme ve taramalarım göstermiştir ki, sözlüğümüz ile ilgili çalışmalar asla bitmez ve zaten bitmemelidir de... Bunun için *Türkçe Sözlük* için yazarlarımızı, genç yaşlı olduklarına bakmaksızın sık sık elime alıyorum; sözlükçülük bakımından taramalarımı sürdürüyorum. Madde başında ve içinde verilen anlamlara uygun örnek cümlelerin eksik olanlarını başka bir yazıya bırakarak, burada sözlüğümüzde bulunmayan söz ve deyimleri bir araya getirip sayfalarımızda duyurmayı yeğliyorum. Bu arada en geniş sözlüklerden sayılan ve İlhan Ayverdi Hanımefendi'nin gayretleriyle yayımlanan *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* de denetlediğim diğer bir sözlüktür. *Türkçe Sözlük* yeni baskılara kavuşuncaya kadar, söz varlığımızın bilinmeyen, kıyıda köşede kalmış zenginliklerini örnek cümleleriyle gösteriyorum. Bu yazımda bir yandan eski dilimizi ve kültürümüzü iyi bilen Musahipzade Celal (1870-1959), Ragıp Akyavaş (1890-1969), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974) taranırken diğer yandan daha genç yazarlarımızdan da aldıklarıyla söz varlığımızın eksiklerinin bir bölümünü kapatmayı düşündüm.

Aşağıdaki sözleri ve deyimleri o eserdeki metin bağlamı içinde anlamlandırmayı uygun buldum; yazarı, eseri ve sayfa numarasını ayrıç içinde verdim. Aktardığım cümlelerin de bu anlamı açık bir şekilde ortaya koyacak örnek olmasına ayrıca dikkat ettim. Dileğim, bu tür taramaların yazarların özelinde vakit geçirmeden, bir an önce hazırlanmasının sağlanmasıdır.

ağlaya ağlaya: 'Sürekli ağlayarak' anlamındadır: "Seni tanıyuncaya kadar aşka inanmıyordum, dedi sevincinden ağlaya ağlaya." (FB/ESR, 15)

akçıl akçıl: Burada 'yer yer akla kırmızının karıştığı yer' anlamında: "Sağ yanağında baba tokadının akçıl akçıl sırtan izini gösterdi." (RA/ESR, 9)

aklına hoşluk gel-: 'Çılgınlık, delilik tavırları göstermek' veya 'her şeyden vazgeçmiş görünmek' diyebiliriz: "Hayır delirmedi, çok okumuş da selamümkavlen aklına hoşluk gelmiş." (RA/TR, 4) Burada geçen 'selamümkavlen' sözü de *TS*'de yoktur ve Arapça anlamı 'bu da esirgeyici Rabbin bir selamıdır' anlamındaki ayetin kısaltılmış biçimi olarak halk arasında 'Hakk'tan gelen bir illet' veya 'cinnet, delilik' olarak kullanılmaktadır. (İA/MBTS, 1079)

aklını boz-: 'çıldırmaq, deli olmak, aklını oynatmaq' anlamındadır: "Asım Molla aklını oynatmış dediler; evet, aklını bozmaya bozdu ama kimseye zararı dokunmazdı." (RA/TR, 4)

altlık yap-: *TS*'de bu madde başı var, ancak örnek olarak şu cümleyi görürsek, farklı bir anlam bulunduğunu da anlarız. 'İçkiden önce az miktarda yemek yemek' anlamı verilebilir: "Uzun süre içeceğimizden, altlık yapmadan başlamak istemiyorduk." (MB/Sİ, 13)

aşket-: *TS*'de madde başı olarak yer almıyor, ancak 'tokat' maddesinde 'tokat aşketmek' olarak verilmiş ve anlamına dair bir açıklama yapılmamış. Burada yazar bunun kökenini şöyle açıklıyor, ki ne (İA/MBTS/)'de, ne de diğer büyük sözlüklerde açıklama yoktur: "Mızıkalı Dayak" başlıklı yazısında yazar, "Nizam-ı cedid zamanında 'aşkolsun yoldaş' demek âdetmiş! Dayak yiyecek ağanın takkeci kalıbına benzeyen ensesi Bölük Ağası tarafından sıvazlanır ve bu suretle kırık gönlü hoş edilirmiş... Hâlâ laf arasında 'bir tokat aşkettim' deriz. İşte bu aşk o aşktan kalmadır." (RA/TR, 29)

balonlaş.-: 'Balon durumuna girmek' diyebiliriz: "Felaket fısıltılarıyla balonlaşan hayalleri, fırtına ve yağmur dinince sönerdi." (MB/DSD, 21)

betlik: 'Bet olma durumu' anlamındadır: "Yüzlerinde ve davranışlarındaki betlik sanki daha da artıyordu." (NE/EGP, 40)

bir yana bırak-: *TS*'de bulunmuyor ve 'terk etmek, vazgeçmek' anlamında olabilir: "Bayram, ayrı ayrı zevkleri bir yana bırakıp, meydana gelen umumi bir zevki paylaşmaktır." (MB/Sİ, 13)

cadı memesi: Yazar bu sözü 'insanı sıkan, canını acıtan, sevimsiz' anlamında kullanmış: "Dışarıda cadı memesi gibi bir ayaz vardı." (NE/EGP, 44)

çak-: *TS*'de var, ancak (-den) ile verilmesinin yanında yalın biçiminde de kullanıldığı belirtilmeliydi, örneğimiz bunu gösteriyor: "İki derste muvaffakiyet gösteremeyenler şimdiki tabirle çakarlardı; iki sene üst üste çakanlar mektepten çıkarılırdı." (RA/TR, 32)

çekine çekine: 'Çekinerek, tereddüt ederek, yarı mahcup anlamındadır: "Dalgalığımdan güçlkle kurtuldum, çekine çekine seslendirme odasına gittim." (FB/ESR, 10) ve yine "Çekine çekine yüzüne baktığımda gözlerime inanmadım." (FE/ESR, 13)

çıkıp git-: *TS*'de bulunmayan bu söz 'gitmeye hazırlanırken' anlamındadır: "Başarılar dileyip kapıdan çıkıp gideceği sırada alnını tuta tuta geri döndü." (FB/ESR, 91)

çirkin çirkin: Bu ikileme de *TS*'de yok. 'İğrenerek, tiksinererek' anlamına geliyor: "Gömleğimin hafifçe kirlenmiş olan yakasına çirkin çirkin baktı." (FB/ESR, 25). Aynı yazarın başka bir örneği: "Çirkin çirkin bakan gözleri göz değil, demirden iki leblebiydi sanki." (FB/ESR, 75)

çocuk çocuk: Yazarın ikilemelere ayrı bir düşkünlüğü olsa gerek. Burada da 'çocukcasına, çocuklar gibi masum, taze, sevimli' anlamını verdiği örnek cümleler: "Bahar, ne zaman, nasıl geldi, bilmiyorum; bir gecede mor salkımlara dönüşüverdi çocuk çocuk" (s. 20) ve "Yalnız usul usul, çocuk çocuk ağladığımı çok iyi biliyorum." (FB/ESR, 35)

düğüm düğüm: *TS*'de bu ikileme yer alıyor, ancak örnek cümlemizdeki anlam bambaşka. 'Hırıltılı, boğuk boğuk, çekingen' gibi anlamlar verilebilir: "Biz sizi de çok seviyoruz hocam, dedi düğüm düğüm sesiyle." (FB/ESR, 21)

dünyasını değiştir-: 'Ölmek' anlamındadır: "Saat gitti amma Molla dünyasını değiştirtinceye kadar yakasını elimizden kurtaramadı." (RA/TR, 5).

ehli salıp: *TS*'de var, ancak yazarın verdiği anlam farklıdır ve ikinci bir anlam olarak, 'Hristiyan ülkeler topluluğu' verilmelidir: "Biz, bir ehlihalip hareketi karşındayız; kimden kimi şikâyet edeceğiz? Hepsini aynı kurt sürüsü." (YKK/A, 46)

eli kolu: *TS*'de bu ikileme yok. Anlamı 'elleri' olup genellikle örnekteki gibi kullanılır: "Bir saate kalmadan eli kolu dolu olarak geri döndü." (FB/ESR, 59)

feleğe minneti olma-: 'Hiç kimseden korkmamak, hiçbir şeyi dert etmemek' anlamındadır: "Boyun eğmiyordu. Feleğe minneti yoktu, takmıyordu ağa mağa!" (OK/VV, 49). *TS*'de ve İA/METS'de bulunmuyor.

fokur fokur: *TS*'de bu ikileme var, ancak örnek cümledeki anlamı çok daha farklıdır. 'Kavrulan, ateş gibi olan' benzeri bir yeni anlam vermek gerekiyor: "O güzelim aşk sahnesi, fokur fokur kaynayan asfaltın üstünde, tuzla buz oluverdi." (FB/ESR, 16)

gavurcuk: *TS*'de ve İA/MBTS'de bulunmayan bu madde başının anlamı 'küçük gavur'dan ziyade, 'sevimli, hoş görülen gavur' olabilir: "Hiç sevmem senin gavurcukları; yemeklerine de bencilliklerine de alışamadım." (YK/BO, 104)

gözleri kesil-: *TS*'de yok. Anlamı örnek cümleye bakarak 'yorgunluktan küçülme, kısılmak, kapanmaya başlamak' olabilir: "Bir köpek gibi sağı solu kokladı uzun uzun; gözleri kesildi, bir ara hırıl hırıl soludu." (FB/ESR, 45)

güzelim: Bu madde başı da her iki sözlükte yer almıyor. Sevgi ile, sempati ile, hayranlık ile yakınlık gösterme ifadesi olan bu sözün eş anlamlıları dilimizde kullanılıyor; 'Canım'ı (a) uzun olarak söylediğimiz gibi: "Kızın güzelim kokusu Emin'i sersemletmişti." (NE/EGP, 41). Ayrıca 'çok güzel, hoş' da denebilir.

hafta sekiz gün dokuz: *TS*'de var, ancak masa başı bir örnek verilmiş. Yazarımızın örneği şu: "O vaktin zamanında hafta sekiz gün dokuz isyan çıkardı, Yemen'de, Arnavutluk'ta, Hicaz'da..." (RA/TR, 109)

hamamda kurnaya düğünde zurnaya âşık: Ne *TS*'de ne İA/MBTS'de bulamadığımız bu söz kümesinin anlamı 'eğlenceye düşkün, aşırı tutkun' olabilir: "Eski ağalardan biri hamama pek meraklı imiş; hamamda kurnaya düğünde zurnaya âşık takımındanmış." (RA/TR, 37)

hapazla-: *TS*'de var, ancak yazar kaynaklı örnek yok: "Ortaya konan yemeği uluorta hapazlamak çok kaba ve çirkin görülürdü." (MC/EİY, 11)

hilâli: *TS*'de bu anlamı yok, İA/MBTS'de ise 'helali' maddesinde tanımı bulunuyor. Anlamı 'bir teli keten ipliğinden, bir teli ipekten dokunan kumaş veya bu kumaştan yapılan gömlek'tir; yazar da aynen bu cümleyi kullanmıştır. (MC/EİY, 1)

hoş meşrep: *TS*'de her iki söz madde başı olarak ayrı ayrı yer alıyor, ancak yazarın verdiği gibi bir ayrı yazımlısı yok. 'Tatlı dilli, sözü sohbeti yerinde' anlamındadır: "Altmışını geçkin, hoş meşrep, her denizci gibi babacan bir insandı." (RA/TR, 9)

içinden pazarlıklı: *TS*'de bulunmayan bu deyimın anlamı 'sinsi sinsi plan yapan, düşüncesini açığa vurmaktan gizlice uygulayan' olabilir: "İçinden pazarlıklı, yüze gülüp arkadan vuran şu ahlaksız uşaklara benzemiyordu." (FB/ESR, 62)

ince yemek: Her iki sözlükte de yer almayan bu sözü yazar, tanım vererek açıklıyor: "Paça günündeki yemeğe börek, dolma, hoşaf ve tatlı eklenmesiyle zenginleştirilen düğün yemeği." (MC/EİY, 10)

insiz cinsiz: 'Tenha, bomboş' anlamındaki bu ikilemeyi de sözlüklerde bulamıyoruz: "Bu yalnız cüce, bu insiz cinsiz sokağın bir köşesinde ellerini önünde kavuşturmuş duruyor." (NE/EGP, 22)

işin çivisi yerinden oyna-: Anlamının 'kurulu düzen sarsılmak, bozulmaya yüz tutmak' olabilir: "Elhasıl yemediğimiz nane, karıştırmadığımız halt kalmadı, çünkü işin çivisi yerinden oynamıştı bir kere." (RA/TB, 21). Bu cümle 'elhasıl' maddesi için de örnek olarak *TS*'de yer alabilir.

kapama: *TS*'de 4. anlam olarak verilmiş, ancak niçin giyecek olduğuna dair bilgi yok. Oysa yazarımız bunu şöyle açıklıyor: "Taş mekteplere vakfedilmiş, mektep dönemi bitince fakir çocuklara üst baş almak için ayrılan ödenek." Böylece bu sözün giysi değil, 'giysi için ayrılmış para' olduğu anlaşılıyor." (MC/EİY, 22)

kırpa: Her iki sözlükte de yer almayan bu madde başını yazar örnek cümle içinde açıklıyor: "Karın ağrısı çekip çok ağlayan bebek." (MC/EİY, 16)

kulaç at-: Bilinen anlamının dışında bir kullanım; 'zaman geçirmek, yol almak, vaktini harcamak' anlamındadır: "Bizler işte böyle bir kara taassubun içinde kulaç atarak paçamızı kurtardık." (MC/EİY, 19). Her iki sözlükte bulunmuyor, bu mecazi anlam...

kulağına gel-: Buradaki anlamı *TS*'den biraz farklı. 'Dolaylı yoldan haber almak, dedikodusunu duymak' olabilir: "Sonradan özel bir şirkette müdür sekreterliği yaptığı gelmişti kulağıma." (NE/EGP, 31)

küçümserce: *TS*'de ve İA/MBTS'de bu madde başı, nispeten az kullanılan bir gramer biçimi, ama yazarımızda mevcut bir örnek var. Anlamı "küçümseyici, aşağılayıcı, bir biçimde" olmalı: "Görev duygusunun işaretlerini yüzlerinde gördüğüm personelin küçümserce davranışlarına dikkat ediyordum." (ME/Sİ, 115)

manevra çevir-: *TS*'de olmayan bu deyim teklifsiz (tkz. kısaltmasıyla verilerek 'hileli iş yapmak, şaibeli davranışlar içinde bulunmak' anlamı verilebilir: "Üniversite ilim yuvasıdır; birtakım politikacıların çevirdikleri manevralara sahne olmamalıdır." (RA/TR, 20)

maya çal-: *TS*'deki anlamının dışında, biraz argo kokan bir deyim. İki anlam-
lı düşünülebilir. Birincisi müzik terimi olan 'maya' bir tür uzun hava anlamında
olup burada 'boşuna uzun hava çalıyorsun' veya yoğurt için kullanılan 'maya' olup
'gerçekleşmeyecek bir durum için boşuna konuşuyorsun' anlamı düşünülebilir.
Hikâyenin akışı içinde birinci anlamın daha uygun düşeceği kanaatini taşıyorum:
"Ben işe almasaydım patron yüzüne bile bakmazdı senin; bir de kalkmış bana maya
çalıyorsun." (FE/ESR, 46)

nihâlî: Her iki sözlükte de bulunmayan bu sözün anlamını yazarın örnek cüm-
lesiyle anlıyoruz: "İçi kıtık veya yumuşak pamukla doldurulmuş meşin üzerine altın
telle işlenmiş sahan altı." *TS*'de 'nihale' var, ancak aslının yazarda geçen biçimi
olduğu görülüyor. (MC, EİY,11)

posterci: *TS*'de ve İA/MBTS'de yok. 'Poster yapan veya satan kişi' anlamında-
dır: "Yolun sol yanındaki posterciye her gün girip çıkıyorum." (NE/EGP, 58)

rezaletsiz: 'Rezalet içermeyen, rezalete sebep olmayan' anlamındadır: "Saygılı,
gürültüsüz, rezaletsiz, küçük tatlarla yüklü anılarıyla renklenmiş bir yaşamı sürdür-
üyorlardı." (MB/Sİ, 28)

sakangor: *TS*'de yok, ama İA/MBTS geniş bir açıklama yapmış. Aslının Ar.
iskankur olduğunu belirtmiş, yazarımızdan birkaç örnek cümle vermiş. 'Gaz bo-
yaması ile yapılan bir tür tülbent' anlamındadır: "Çocuk erkekse kırmızı sakangor
sürahinin boğazına bağlanır." (MC/EİY, 12)

savura savura: Bu ikileme *TS*'de bulunmuyor. 'Savurarak' anlamında: "Kapka-
ra sakalını savura savura yanına gelen yönetmen boynuma sarıldı." (FB/ESR, 11)

seve okşaya: 'sevip okşayarak, güzel sözler söyleyerek' anlamında kullanan
yazarın cümlesi şöyle: "Beni iki adım kadar öteye çekti yine seve okşaya." (FB/
ESR, 29)

sığıza: Her iki sözlükte de yer almayan bu sözü yazarın kendisi açıklıyor:
"Gömlek kolunun üst parçası, yen kapağı, etekten bileğe kadar olan parça." (MC/
EİY, 1)

sopa cennetten çıkmadır: Her iki sözlük de bu atasözüne yer vermiyor, ancak
kötülüğe teşvik edici bile olsa sözlükte bulunması gerekir. Örnek cümleyi yazar
veriyor: "Disiplinsizlik, düzensizlik varsa, bunun temini çaresini sopada aramama-
lıdır; gerçi sopa cennetten çıkmadır diye bir tabir vardır amma bu mektebe girme-
melidir." (RA/TR, 31)

soygun kadın: 'Düğün evlerinde hizmet eden ve konukları karşılayan kadın'
anlamındadır ve sözlüklerde bulunmamaktadır: "Temiz pak giyinmiş, bellerine
ipekli futa bağlamış soygun kadınlar misafirleri karşılar." (MC/EİY, 8)

sökül-: *TS*'de var, fakat yeni ve üçüncü bir anlam vermek gerekir, cümledeki
anlamına göre 'açılmak, çözülmek, boşalmak' denebilir: "Mektebe başlayacak olan
çocuğun evinin önü, kalabalıktan sökülmez bir hâle gelirdi." (RA/TR, 8)

şapa otur-: *TS*'de var, ancak örnek cümlesi yok ve herhangi bir açıklama da yapılmamış. Oysa yazar bunun nereden çıktığını da anlatıyor: “Hicaz’a hacı götürürken kumanda ettiği büyük tonajda Arslan adındaki beylik vapuru Süveyş Kanalı’ndan çıkarken Cidde’ye doğru yol aldığı sırada şapa oturmuş. Süveyş Kanalı’ndan çıktıktan sonra Cidde’ye kadar deniz şapla örtülüdür, su sathına kadar yüksekliği de görülür.” (RA/TR, 73). Böylece deyimim kökeninin de ne olduğu anlaşılıyor.

şeytan arabası: *TS*'de farklı bir anlam verilmiş, örnek de farklı. Yazar bunu açıklıyor: “O tarihlerde daha bisiklet kelimesi icad olunmamıştı; okur yazarlar volosbit, avam takımı filisbit, softalar da şeytan arabası derlerdi.” (RA/TR, 18). Burada geçen iki kelime ‘volosbit’ ile ‘filisbit’ de *TS*'de bulunmuyor.

tadı tuzu kaç-: ‘Huzuru bozulmak, rahatı kaçmak, neşesi kalmamak’ anlamında olup *TS*'de yoktur: “Biri uyumu bozacak bir söz söyledi mi hepimizin tadı tuzu kaçıyor.” (MB/Sİ, 44)

tek ayak üstünde kırk yalan kıvrır-: Her iki sözlükte de yer almayan bu deyimim anlamı ‘kolaylıkla, hiçbir sıkıntı çekmeden, fazla düşünüp taşınmadan yalan söylemek’ denebilir; “Efe, şakşakçı, tek ayak üstünde kırk yalan kıvrıran hayali geniş bir ruh hastasıydı.” (MB/Sİ, 24)

tişörtçü: *TS*'de yok; ‘tişört satan veya yapan’ anlamındadır: “Az ilerideki tişörtçünün vitrininde üstlerinde papağanlar olan tişörtler yayılmıştı.” (NE/EGP, 131)

tumba ol-: *TS*'de ‘tumba’ var sadece... Anlamı ‘altüst olup batmak, suya gömülme’dir: “Zırhlının Terkos açıklarında görünmesi ile tumba olması bir oldu, o canım gemi kaynadı gitti.” (RA/TR, 65)

ürkütücü: Her iki sözlükte bulunmuyor. Anlamı ‘ürküntü veren, korkutucu’ olabilir: “Yüzü hiç gülmez, ürkütücü bir ciddiyet içinde oturur, herkese biraz tepeden bakardı.” (MB/Sİ, 179)

ürküye kapıl-: *TS*'de ‘ürkü’ var, ancak örneği yok ve fiille de kullanılışı gösterilmemiş. Anlamı ‘korkmak, ürkmek’ vb. olabilir: “Denizin taşacağını, yükselip kale duvarlarını aşacağını, evleri çökerteceğini hayal ederlerdi ve ürküye kapılırlardı.” (MB/DSD, 21)

üzüle seve: Bu ikilemeye de sözlükler yer vermemiş. Anlamı ‘biraz hüznü, biraz sevimli bir şekilde’ olabilir: “Küçük mutlulukları üzüle seve dile getiren, beğendiğim bir şairdi.” (FB/ESR, 70)

voynuk: Sözlüklerde bulunmayan bu sözün aslı Bulgarca voynik olup tarih kısaltmasıyla verilmelidir. Yazarın açıkladıklarına göre anlamı ‘seferde devlet adamlarının atlarına bakmak, hizada ise ordu hizmetinde olan hayvanlara lüzumu olan çayırları yetiştirip biçmek üzere tertip olunmuş askeri teşkilat’ olmalıdır. (RA/TR, 115)

voltala-: Kısaca ‘volta atmak’ anlamındadır: “Kızılay’da kalabalığın arasında voltalarken aklımda hep o soru...” (NE/EGP, 98) ve aynı sayfadan başka bir örnek: “O, kalkıp gittikten sonra, peş peşe sigara yakıp odayı voltaladım.”

yalanı dolanı olma-: *TS*'de 'yalan dolan' maddesi var, ancak bu ters anlamlısı, 'doğru sözlü, dürüst olmak' biçimlisi ve örneği yok: "Çok severim şu kız; yalanı dolanı olmayan bir insandır." (FB/ESR, 67)

yaşdaş: Her iki sözlükte yer almayan bu madde başı 'aynı yaşta olan, yaşıt' anlamındadır: "Yaşdaşlarım, eski 'silah arkadaşlarım, mihnet yoldaşlarım bilirler." (RA/TR, 33)

yaş yaşa-: Anlamı 'yaşlanmış olmak, ömür geçirmiş olmak'tır: "Tanıdığım bir büyükhanım vardı; gün görmüş, yaş yaşamış, sofralar kurmuş, öyle bir büyükhanımdı o..." (RA/TR, 34)

yemine uğra-: Her iki sözlükte bulunmuyor. Anlamı 'ettiği yemini tutmadığı için belaya, felakete uğramak' diyebiliriz: "Âdet yerini bulsun diye yemin edenler yemine uğrar, çarpılırlar." (RA/TR, 45) Buradaki 'âdet yerini bulsun diye' *TS*'de var, fakat yazarlı örnek bulunamamış, orası için de kullanılabilir.

yüz yazısı: Bunu özel bir gün olarak açıklayan yazarın cümlesi şu: "Gelinin tellenip duvaklanıp, iki yanağına ve çenesine zamlı kağıtlara tutturulmuş düğme büyüklüğündeki elmas yapıştırıldıktan sonra köşeye oturtulduğu perşembe günü." (MC/EİY, 4 ve 7)

zamana bırak-: *TS* ile İA/MBTS'de bulunmayan bu madde içi söz 'zamanın geçmesini beklemek, belirli bir süreyi doldurmak' olabilir: "Kurdumu dökmeyi zamana bırakmak da pek işime gelmiyordu." (FB/ESR, 77)

zerduz: *TS*'de yer almayan bu sözün anlamı 'meşin üzerine sırma ile işlenen bir tür nakış' ile bu işi yapan kişi'dir; aslı Farsçadır. (MC/EİY, 11)

Not: Verilen örnek cümlelerde yazarların yazımına hiçbir şekilde karışılmamış, aynı yazım korunmuştur.

Kaynaklar:

Akyavaş, Ragıp, *Tarih Rehberi*, Ankara 2002 (RA/TR).

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2011 (İA/MBTS).

Baysal, Faik, *Elleri Sesinin Rengindeydi*, İstanbul 2009 (FB/ESR).

Buyrukçu, Muzaffer, *Sıcak İlişkiler*, İstanbul 1982 (FB/Sİ).

_____, *Dar Sokaklardaki Duman*, İstanbul 1992 (FB/DSD).

Celal, Musahipzade, *Eski İstanbul Yaşayışı*, Ankara 1986 (MC/EİY).

Eray, Nazlı, *Eski Gece Parçaları*, İstanbul 1992 (NE/EGP).

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Ankara*, İstanbul 1981 (YKK/A).

Koray, Yaman, *Büyük Orfoz*, İstanbul 2005, (YK/BO).

Türkçe Sözlük, TDK Yayını, Ankara 2011 (TS).